

Віталій Микитин,
викладач кафедри цивільного права і
процесу юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Розкрито поняття майнових прав інтелектуальної власності. Подано класифікацію майнових прав інтелектуальної власності. Досліджено особливості виключних та невиключних майнових прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, майнові права інтелектуальної власності, виключні майнові права інтелектуальної власності, невиключні майнові права інтелектуальної власності.

Микитин В. И.

Некоторые особенности правового регулирования имущественных прав интеллектуальной собственности

Раскрыто понятие имущественных прав интеллектуальной собственности. Представлена классификация имущественных прав интеллектуальной собственности. Исследованы особенности исключительных и неисключительных имущественных прав интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, имущественные права интеллектуальной собственности, исключительные имущественные права интеллектуальной собственности, неисключительные имущественные права интеллектуальной собственности.

Mykytyn V.

Some special features of the legal regulation of intellectual property rights

The concept of intellectual property rights is revealed. The classification of intellectual property rights is provided. The peculiarities of exclusive and non-exclusive property rights of intellectual property are researched.

Keywords: intellectual property, intellectual property rights, exclusive intellectual property rights, non-exclusive intellectual property rights.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Використання об'єктів права інтелектуальної власності, як в господарській діяльності суб'єктів, так і в приватному житті громадян отримало широке застосування: використання різноманітних комп'ютерних програм, ігор, відеофільмів, аудіозаписів, фотографій, графічних та інших зображень, рекламних роликів.

Дуже часто, використовуючи подібні об'єкти, їх користувачі і не замислюються над тим, що в силу специфіки створення цих об'єктів у результаті праці інтелекту людини і, як результат, виникнення у творця такого об'єкта права інтелектуальної власності, використання таких об'єктів з порушенням цього права може обернутися для користувача судовими позовами, матеріальними втратами, а то й адміністративним чи кримінальним переслідуванням з боку правоохоронних органів. Вже сама назва таких об'єктів говорить про те, що вони створюються в результаті роботи інтелекту. Відповідно, творцем такого об'єкта може бути тільки людина (автор, виконавець, винахідник тощо). Саме автору об'єкта інтелектуальної власності з моменту створення належать права інтелектуальної власності на створений об'єкт (а в частині майнових прав інтелектуальної власності співвласником прав на об'єкт може бути замовник об'єкта або роботодавець автора).

Права інтелектуальної власності поділяються на особисті немайнові, які безпосередньо пов'язані з особистістю автора об'єкта і не можуть передаватися ніякій іншій особі за договором (їх передача іншій особі можлива тільки за законом), та на майнові, які можуть передаватися іншим особам тільки автором об'єкта або іншою особою-правовласником, у якого на законних підставах виникло це право в результаті замовлення створення об'єкта або в результаті придбання виключних майнових прав інтелектуальної власності на законних підставах. До особистих немайнових прав інтелектуальної власності належать: право на визнання людини автором об'єкта інтелектуальної власності; право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, яке може заподіяти шкоду честі чи репутації автора об'єкта; інші

особисті немайнові права інтелектуальної власності, які передбачені законом. До майнових прав інтелектуальної власності належать: право на використання об'єкта інтелектуальної власності, виключне право дозволу на використання об'єкта інтелектуальної власності або заборони на його використання; інші майнові права інтелектуальної власності, передбачені законом.

Права інтелектуальної власності виникають у автора об'єкта або у набувача на підставах та в порядку, передбачених Цивільним кодексом України, законом або договором. Залежно від виду об'єкта права інтелектуальної власності, приписів законодавства, які регулюють правовий режим створення і використання такого об'єкта, право інтелектуальної власності може виникати або внаслідок створення такого об'єкта (наприклад, об'єкти авторського права), або в результаті здійснення автором об'єкта певних реєстраційних чи інших дій, а підтвердження наявності таких прав може вимагати отримання певного документа (наприклад, право виконавця виникає з моменту першого виконання твору, право на винахід засвідчується патентом).

Отже, за створенням кожного об'єкта права інтелектуальної власності: літературним твором, фільмом, відеороликом, аудіозаписом, комп'ютерною програмою, зображенням, фотографією, винаходом і т. п., стоїть конкретний автор (творець) – фізична особа або колектив фізичних осіб, які в силу свого статусу творця об'єкта є власниками цілого комплексу особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності на такий об'єкт, які повинні бути захищені і захищаються державою в законодавчому порядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Різноманітність думок щодо інтелектуальної власності умовно можна поділити на два основних напрямки. Одні вчені заперечують спорідненість правових режимів регулювання відносин власності та інтелектуальної власності, підкреслюючи тим самим виключний характер останніх. Звідси висловлюється думка проти можливості застосування до інтелектуальної власності загальних норм права власності (С. Суханов, І. Зенін, Л. Ануфрієва, В. Дозорцев). Інші науковці навпаки, безпосередньо взаємопов'язують право інтелектуальної власності з правом власності, розглядаючи інтелектуальну власність як особливий різновид власності (П. Розенберг, С. Бондаренко, Т. Шевелева, Л. Череднікова тощо).

Як вважає І. Зенін, принципова відмінність між моделлю «права власності» та правом інтелектуальної власності існує і в площині правомочності розпорядження. Для обґрунтування своєї позиції він наводить ситуацію з авторським або ліцензійним договором про передачу невиключних прав, де правоволоділець (ліцензіар) сам не лишається права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також може видавати відповідні ліцензії на цей об'єкт іншим особам [1, с. 182].

На думку Є. Гареева, майнові права – це суб'єктивні права учасників правовідносин, які пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають з приводу розподілу цього майна і обміну. Є. Гареев, говорячи про майнові права інтелектуальної власності звертається до ЦК, який поділяє усі майнові права інтелектуальної власності на дві групи: виключні і невиключні [2, с. 265].

Автори чинного цивільного законодавства щодо регулювання майнових прав інтелектуальної власності зазначають наступне: майнові права об'єкта права інтелектуальної власності – це суб'єктивні права учасників правовідносин на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах. Майнові права можуть виникати з дій та інших юридичних фактів, передбачених цивільним законодавством, які пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, майновими правами.

На думку О. Підпригори, до майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) об'єкта інтелектуальної власності належать: виключне право на використання твору; виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами. Основним майновим правом авторів винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій є право на винагороду [3, с. 593].

У наш час в Україні відсутнє ґрунтовне науково-правове дослідження цивільно-правового регулювання майнових прав інтелектуальної власності, і що, на нашу думку, є неприпустимим, адже Україна вибрала шлях формування демократичної, громадянської та правової держави.

Формування цілей статті. Метою даної статті є на основі вивчення теоретичних та цивільно-правових джерел встановити деякі особливості правового регулювання майнових прав інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно статті 424 ЦК, майновими правами суб'єкта права інтелектуальної власності слід визнати

ті суб'єктивні права, які породжують для даного суб'єкта певний майновий інтерес. В законодавстві про інтелектуальну власність майнові права творця та його правонаступників складають основне ядро серед усіх інших його прав. Майнові права дають творцю та його правонаступникам можливість одержати матеріальні блага, заради яких творець створює об'єкти інтелектуальної власності.

Цивільний кодекс України (далі – ЦК) поділяє усі майнові права інтелектуальної власності на дві групи: виключні і невиключні. До виключних відноситься право дозволяти використання об'єкта інтелектуальної власності і право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання. До невиключних майнових прав ЦК відносить право на використання об'єкта інтелектуальної власності та інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [4].

Виключне право означає, що тільки суб'єкт цього права може дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності чи перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання.

Як зазначає М. Потоцький, суб'єктивне право інтелектуальної власності – юридично визначена можливість особи задовольнити свої немайнові (особисті) та майнові потреби щодо об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються державою [5, с. 6]. Суб'єкт права інтелектуальної власності, відповідно до Конституції України (ст. 41), має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [6].

Право володіти своїм результатом інтелектуальної, творчої діяльності означає, що суб'єкт права інтелектуальної власності має право утримувати цей результат за собою, у своєму майні, безпосередньо здійснювати свій правовий вплив на цей результат. Інші особи, яким суб'єкт права інтелектуальної власності передав цей результат для тимчасового використання чи на законній підставі придбали матеріальний суб'єкт – носій цього результату, здійснюють володіння від імені суб'єкта права інтелектуальної власності [7, с. 173].

Право на використання об'єкта інтелектуальної власності означає, на думку М. Потоцького – вид активної форми здійснення суб'єктивного права інтелектуальної власності, що полягає у застосуванні матеріального носія об'єктів права інтелектуальної власності у виробництві, технологічних процесах, цивільно-му обігу тощо. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності – це дії власника майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності, що полягають у визначенні фактичної та юридичної їх долі (майнових прав інтелектуальної власності) за допомогою передання виключних майнових прав інтелектуальної власності чи надання дозволу на використання об'єктів права інтелектуальної власності (ліцензія). Таким чином, суб'єкт права інтелектуальної власності має право розпоряджатися цим об'єктом (правом на нього) на свій розсуд. Це означає юридичну можливість визначати правову долю даного об'єкта: продавати, дарувати, обмінювати, здавати в оренду чи найм та вчиняти інші цивільно-правові правочини.

Щодо договорів на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в сучасній цивільно-правовій науці, склалося два підходи: вони не становлять самостійну групу цивільно-правових договорів, а належать до вже існуючих груп (В. Вітрянський, М. Брагінський); вони займають самостійне значення в структурі цивільно-правових договорів (Є. Суханов, В. Луць). Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є двосторонніми (правами та обов'язками наділені обидві сторони договору: суб'єкт права інтелектуальної власності та особа, яка виявляє бажання використовувати об'єкти авторського чи патентного права); консенсуальними (договір вважається укладеним з моменту досягнення згоди за всіма істотними умовами), відплатними (обов'язку однієї сторони вчинити певні дії відповідає обов'язок іншої сторони) [8, с. 102].

Як зазначає Ю. Капіца, істотними умовами договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є: предмет (об'єкт права інтелектуальної власності, права щодо використання якого передаються за договором; конкретні права, що передаються; способи використання зазначеного об'єкта тощо), ціна (плата за використання об'єкта права інтелектуальної власності) та строк (період у часі, протягом якого діє договір). Крім того, за власним бажанням сторони можуть включити у договір й інші умови, без досягнення згоди за якими договір не буде вважатись укладеним [9, с. 11]. Сторонами договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є суб'єкт права інтелектуальної власності (ліцензіар, автор) та особа, яка виявила бажання використовувати об'єкт права інтелектуальної власності (ліцензіат, замовник). Сторонами даного договору можуть бути як фізичні особи, які досягли 14 років, так і юридичні особи (незалежно від форми власності та місцезнаходження). Форма договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є письмовою. У разі недодержання

письмової форми дані договори є нікчемними. Проте законом можуть встановлюватись випадки, в яких договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності можуть укладатися усно (ч. 2 ст. 1107 ЦК України).

Договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності не підлягають обов'язковій державній реєстрації, хоча вона може бути здійснена на вимогу однієї із сторін у порядку, встановленому законом. Відсутність державної реєстрації не впливає на чинність прав, наданих ліцензією або іншим договором, та інших прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, зокрема на право звернення до суду за захистом своїх прав.

Щодо майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок нормами ст. 466 ЦК України передбачено право особи, якій вони належать, достроково припинити чинність майнових прав на згадані об'єкти. Наслідком цього буде дострокове припинення строку ліцензійного договору. На цей випадок нормами ч. 2 ст. 467 ЦК України законодавець передбачив таке: якщо у зв'язку з достроковим припиненням чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок завдано збитків особі, якій було надано дозвіл на використання цих об'єктів, такі збитки відшкодовуються особою, яка надала зазначений дозвіл, якщо інше не встановлено договором чи законом.

На думку Н. Саніахметової, виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання, означає юридичну можливість здійснювати своє право власності у своєму інтересі [10, с. 350].

Чинні закони України про інтелектуальну власність надають суб'єкту цього права конкретний перелік правових дій, які має право здійснювати суб'єкт в порядку реалізації цього права. Суб'єкт права інтелектуальної власності має право здійснювати передбачені законом превентивні дії, спрямовані на недопущення чи припинення неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності. Зокрема, суб'єкт цього права може вимагати припинення підготовчих дій до порушення права інтелектуальної власності, призупинення митних процедур. Він може брати участь в інспектуванні виробничих приміщень, складів, технологічних процесів і господарських операцій, пов'язаних з виготовленням контрафактних творів та інших промислових виробів та життєв інших заходів, спрямованих на недопущення порушення права інтелектуальної власності.

Майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності можуть бути обмежені у випадках, передбачених законом. Зокрема, Закон України «Про авторське право і суміжні права» [11] визначає випадки так званого вільного використання творів науки, літератури і мистецтва. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [12] також містить норми, відповідно до яких використання винаходів чи корисних моделей без дозволу суб'єкта права на них не є порушенням суб'єктивних прав цього суб'єкта. Підтверджуючи це твердження, слід згадати про визначення, яке було запропоноване М. Потоцьким, який зазначає, що обмеження реалізації суб'єктивного права інтелектуальної власності – це визначені законом умови здійснення особою суб'єктивного права інтелектуальної власності задля узгодження інтересів особи (творця, власника прав) і суспільства, а також звуження суб'єктивного права інтелектуальної власності, які добровільно бере на себе особа з метою отримання прибутку.

Слід зазначити, що майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності є об'єктом цивільного обігу. Як зазначає О. Тверезенко, вони можуть бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи [13, с. 55], а також предметом застави. Заставленими можуть бути майнові права інтелектуальної власності (наприклад, право на винагороду за створення та використання твору). Майнові права зазначених суб'єктів можуть бути об'єктом будь-яких цивільно-правових правочинів і, відповідно, відносин. Майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності, хоча за своїм змістом нематеріальні, але вони є об'єктом цивільного обороту.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши особливості правового регулювання майнових прав інтелектуальної власності, можна зробити наступні висновки:

1. Майновими правами суб'єкта права інтелектуальної власності слід визнати ті суб'єктивні права, які породжують для даного суб'єкта певний майновий інтерес. Майнові права об'єкта права інтелектуальної власності – це суб'єктивні права учасників правовідносин на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах. Майнові права можуть виникати з дій та інших юридичних фактів, передбачених цивільним законодавством, які пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, майновими правами.

2. Цивільним кодексом України, а саме в статті 424 ЦК, задекларовані та перераховані майнові права інтелектуальної власності, до яких відноситься: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Цивільне законодавство України передбачає певні умови настання винятків та обмежень в майнових правах інтелектуальної власності. Важливою умовою при цьому є те, щоб такі обмеження та винятки не створювали «істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав» (ст. 424 ЦК).

Особливостями майнових прав інтелектуальної власності законодавством України передбачене те, що вони можуть бути: а) вкладом до статутного капіталу юридичної особи; б) предметом договору застави та інших зобов'язань; в) використовуватися в інших цивільних відносинах.

3. Цивільне законодавство України наділяє власника майнових прав об'єкта інтелектуальної власності можливістю розпоряджатися даним правом. Це право, у відповідності до ст. 1107 ЦК, власник може реалізувати на підставі ряду передбачених для цих цивільних правовідносин договорів, а саме: а) ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності; б) ліцензійний договір; в) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; г) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; д) інший договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

При цьому, викладене свідчить про необхідність узагальнення і глибокого аналізу нагромадженого теоретичного та практичного матеріалу, оцінки окремих тенденцій і обґрунтування на цій основі в подальшому проблем, пов'язаних з дослідженням правового регулювання майнових прав інтелектуальної власності.

Список використаної літератури

1. *Гражданское право: в 4 т. / под ред. Е. Суханова. – М. : WoltersKluwer, 2013. – Т. 2. – С. 274.*
2. *Цивільне і сімейне право України: навч.-практ. посіб. / Харитонов Є., Калітенко О., Зубар В. [та ін.] ; за ред Є. Харитонова, А. Дрішлюка – Х. : ТОВ «Одіссей», 2013. – 640 с.*
3. *Право інтелектуальної власності: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] ; за ред. О. Підпригори, О. Святоцького. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2012. – 624 с.*
4. *Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №40–44. – Ст.356.*
5. *Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 [Електронний ресурс] / М. Потоцький; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2009. – 20 с.*
6. *Конституція України від 28 червня 1996 року / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парламентське видавництво, 2012. – 64 с.*
7. *Харченко Г. Проблематика правової природи права інтелектуальної власності // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 3. – С. 172–178.*
8. *Яркіна Н. Правові проблеми захисту авторських і суміжних прав // Вісник Академії правових наук України. – 2010. – № 4. – С. 99–107.*
9. *Капіца Ю., Ступак С. Авторське право та суміжні права в інформаційному суспільстві // Юридична Україна. – 2014. – № 8. – С. 8–13.*
10. *Цивільне право України: підруч. / Є. Харитонов, Н. Саніахметова. – К. : Істина, 2013. – 776 с.*
11. *Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 3792-ХІІ від 23.12.1993 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 13. – Ст. 64.*
12. *Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» № 3687-ХІІ від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 7. – Ст. 32.*
13. *Тверезенко О. Майнові права інтелектуальної власності як внесок до статутного капіталу господарського товариства // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – №6. – С. 50–59.*

Стаття надійшла до редакції 01.12.2016.